

Έρωτας: Αποκάλυψη Ομορφιάς ή Αγαθό με Ημερομηνία Λήξης;

Δ.Κ.

Η διάρκεια του έρωτα αποτελεί το βασικό θέμα του παρόντος άρθρου. Οι σύγχρονες θεολογικές προσεγγίσεις για τον έρωτα αντιμετωπίζονται κριτικά και μέσα από τον διάλογο θέσεων της ελληνικής λογοτεχνίας και της πατερικής θεολογίας επισημαίνεται ως κοινός τόπος στην έννοια του έρωτα η συνεχής αποκάλυψη της προσωπικής ετερότητας. Υπ' αυτές τις προϋποθέσεις ο έρωτας ή ο έρωτας στο πλαίσιο του γάμου συνεχώς ανανεώνεται με τη λειτουργία της έκπληξης και συνεπώς δεν αποτελεί αγαθό με ημερομηνία λήξης. [Σελ. 97-107]

του Παναγιώτη Θωμά

Υπ. Δρος Θεολογίας ΑΠΘ

Ο Μάνος Χατζιδάκις επισκέφθηκε στα είκοσι του χρόνια τη Θεσσαλονίκη. Γ' αυτή του την επίσκεψη είπε: «Όταν ξαναβγήκα στον δρόμο είδα τόσες εκκλησίες, μα τόσες εκκλησίες φωτισμένες και γεμάτες από κόσμο, που σκέφτηκα πως αυτή η πόλη θα 'χει άλλες τόσες αμαρτίες».¹

Σε αυτά τα λόγια του εκλεκτού καλλιτέχνη, είναι φανερό πως οι εκκλησίες, και συνεπώς η Εκκλησία, έχουν άμεση σχέση με την αμαρτία. Έχοντας σχέση με την αμαρτία έχουν και με την ενοχή, αφού η αμαρτία συνδέεται συνήθως με την αίσθηση της ενοχής. Λίγο πιο κάτω στην ίδια συνέντευξη ο Χατζιδάκις θα πει: «Η αμαρτία είναι βυζαντινή και ο έρωτας αρχαίος».²

Στα μέσα της δεκαετίας του πενήντα λόγος εκκλησιαστικός για τον έρωτα είναι δύσκολο να υπήρχε και αν υπήρχε ήταν ταυτόσημος με την αμαρτία ή την ενοχή

Αν λοιπόν την αίσθηση της αμαρτωλότητας και της ενοχής φέρνει η έννοια του απαγορευμένου, φανερό γίνεται πως στην σκέψη του μουσικοσυνθέτη ο έρωτας είναι αυτός που απαγορεύεται.³ Και αυτό στο όνομα μιας Εκκλησίας, που θέλει όσους γεύονται καρπό απαγορευμένο και καρπό ενοχής, να πρέπει να μπουνε στις εκκλησίες για να εξιλεωθούν. Ίσως ο έρωτας λοιπόν για την ελληνική παράδοση να ανήκει στην αρχαιότητα. Ενώ στην βυζαντινή εποχή, που στη σκέψη του Χατζιδάκι είναι η εκκλησιαστική εποχή και ο πολιτισμός της, ο έρωτας να είναι ξεπερασμένος, αφορμή ενοχής και λόγος μετανοίας ή εξιλέωσης.

Οι απόψεις αυτές του Μάνου Χατζιδάκι εκφράζουν μάλλον το πνεύμα θρησκευτικών αντιλήψεων, τις οποίες άκουσε και διαμόρφωσαν το κριτήριό του. Η επίσκεψή του στη Θεσσαλονίκη πρέπει να τοποθετείται στα μέσα της δεκαετίας του πενήντα.⁴ Κατά την εποχή αυτή λόγος εκκλησιαστικός για τον έρωτα είναι δύσκολο να υπήρχε και αν υπήρχε ήταν ταυτόσημος με την αμαρτία ή την ενοχή. Φυσικό λοιπόν ο Χατζιδάκις να εκφράζει τέτοιες απόψεις.

Κατά πόσο όμως σήμερα, πάνω από μισόν αιώνα από τα χρόνια της νεότητας του Χατζιδάκι, η Εκκλησία έχει δει τον έρωτα ενταγμένο στη ζωή της ή τον έχει καταξιώσει στη διδασκαλία της; Είναι αλήθεια ότι τα τελευταία εικοσιπέντε χρόνια, στον ελληνικό τουλάχιστον χώρο, λόγος εκκλησιαστικός και θεολογικός για τον έρωτα ή για την αγάπη, ως ταυτόσημη του πρώτου,⁵ με αναφορά στην διαφυλική σχέση,⁶ έχει αρθρωθεί πολλές φορές συστηματικά, με άρθρα ή συγγράμματα. Σε αυτόν το θεολογικό λόγο που ενίοτε μειώνεται απλά σε ηθικολογία, στέκει ως άξονας κεντρικός η περί γάμου διδασκαλία του Αποστόλου Παύλου.⁷

Άκρως απαραίτητο ήταν η εν λόγω θεολογική διδασκαλία, που εντάσσεται στο πλαίσιο της ανθρωπολογίας, να υπενθυμιστεί. Η προτροπή για αγάπη και σεβασμό του ενός συντρόφου προς το άλλον, οι συμβουλές για εκ συμφώνου απόλαυση της ερωτικής επαφής⁸ και ο τονισμός του συνδέσμου του μυστηρίου του γάμου με τον Χριστό και την Εκκλησία⁹ ήταν η βάση για να κτιστεί ο σύγχρονος θεολογικός λόγος σχετικά με τον γάμο και την διαφυλική σχέση. Έτσι, τονίστηκε σε πολλές περιπτώσεις στο

πλαίσιο αυτό, η αλληλοσυμπλήρωση ως αγαθό του γάμου, με βάση και τη διδασκαλία της Γενέσεως (Γεν. Β 18-24) και κυρίως ο γάμος ως χώρος κοινωνίας προσώπων, που συνήθως επισημαίνεται ως πρωταρχικός σκοπός της ύπαρξης του.¹⁰ Τα παραπάνω, αναντίρρητα απαραίτητα, σχετικά με την διαφυλική σχέση, απαντούν συγκεκριμένα ερωτήματα που προκλήθηκαν από συγκεκριμένες αφορμές. Και ίσως το κενό που προϋπήρχε εξαιτίας τέτοιων ερωτημάτων να έχει καλυφθεί επαρκώς.

Δεν θα μπορούσε ωστόσο κανείς να ισχυριστεί πως σε όλες τις περιπτώσεις η Εκκλησία κατάφερε να αποενοχοποιήσει τον έρωτα, πείθοντας ίσως και έναν Μάνο Χατζιδάκι πως η προαναφερθείσα άποψή του ενέχει και μια παρεξήγηση της αλήθειας των πραγμάτων. Βασική ίσως αιτία της εν λόγω αποτυχίας του σύγχρονου θεολογικού λόγου (και της ποιμαντικής διδασκαλίας) είναι η αφετηρία τους. Αφετηρία, στις πλείστες των περιπτώσεων, αποτελεί η περί γάμου διδασκαλία συνδεδεμένη με την τελετή του γάμου, ως νομιμοποίηση του ζεύγους μετά από την οποία ξεκινά η κοινή ζωή του. Μοιάζει ενίοτε μια τέτοια διδασκαλία να υπονοεί ότι την ημέρα της τελετής τίθεται σε λειτουργία και η αγάπη μεταξύ του ζευγαριού ως δια μαγείας! Η πορεία θα 'πρεπε ωστόσο να είναι αντίστροφη. Η αφετηρία της θεολογίας θα 'πρεπε να 'ναι ο λόγος για τον έρωτα και την ομορφιά του, όπως την έζησαν οι άγιοι ασκητές, βιώνοντας έρωτα θείο και ανθρώπινο, αλλά και οι ποιητές που γεύτηκαν τους χυμούς της εκκλησιαστικής ζωής και του πολιτισμού.¹¹ Έχοντας τέτοια αφετηρία, η όποια διδασκαλία για τον έρωτα αποκλείει σχήματα περιοριστικά και συμβατικά, που κατατέμνουν τη ζωή, και καταφάσκει στην διαφυλική αγάπη ως μυστήριο που δεν έχει «πριν» και «μετά», αλλά από την πρώτη ίσως στιγμή φανερώνει το ιδιαίτερο του τρόπου της.

Θα πρέπει επίσης να ειπωθεί πως παρά την ενασχόληση της σύγχρονης θεολογίας με τον έρωτα, κάποιες από τις εκφάνσεις του δεν έχουν και τόσο φωτιστεί. Τα ερωτήματα που ακολουθούν αφορούν μια τέτοια εν πολλοίς ξεχασμένη από την θεολογία έκφανση του έρωτα: Γιατί ο έρωτας φαίνεται να έχει ημερομηνία λήξης; Μετά την πρώτη ομορφιά του, τί; Πλήξη και ανία παραμονεύει; Τα προηγούμενα θα μπορούσαν να συ-

Κατά πόσο
 όμως σήμερα
 η Εκκλησία έχει
 δει τον έρωτα
 ενταγμένο
 στη ζωή της ή
 τον έχει καταξι-
 ώσει στη διδα-
 σκαλία της;

μπτυχθούν στο εξής: ο γάμος σκοτώνει τον έρωτα; Τέτοια ερωτήματα προκύπτουν φυσικά και από ανάλογες εμπειρίες διάψευσης, που φαίνεται να ακυρώνουν κάθε θετικό λόγο για το πραγματικό και την διάρκεια της διαφυλικής αγάπης.

Αυτού του είδους ο προβληματισμός δεν ανθεί σε κύκλους «εκκλησιαστικούς», που αρκούνται στο να εκχωρούν τις όποιες ανησυχίες και αναζητήσεις αυτής της φύσης στους λεγόμενους «κοσμικούς» κύκλους. Οι «εκκλησιαστικοί» θεωρούν ότι πορεύονται τον ασφαλή δρόμο της σχετικοποίησης ή και περιφρόνησης κάθε γήινης ομορφιάς, ή και της χαράς της ζωής, γιατί απλούστατα είναι μάταιη και πρόσκαιρη. Τέτοια φαινόμενα δυϊσμού, που τέμνουν επικίνδυνα στα δύο την πραγματικότητα, υποβοηθούνται και από την ποιμαντική της Εκκλησίας, αλλά δυστυχώς και από τον σύγχρονο θεολογικό λόγο.

Μύστες όμως της αγάπης για τη ζωή και λειτουργοί μιας ευαισθησίας ρωμαλέας, οι ποιητές που γεύτηκαν στο περιβάλλον τους το πεντόσταγμα της εκκλησιαστικής ζωής, φωτίζουν τις ανησυχίες αυτών που αναζητούν το πραγματικό. Αυτοί εξάλλου ενσαρκώνουν την εξαίρεση που βαφτίζει τα λόγια τους προφητικά.

Έτσι, στην αναζήτηση των απαντήσεων στα προηγούμενα για τον έρωτα ερωτήματα, σταματάει κανείς διαβάζοντας Οδυσσέα Ελύτη, σε κάποιους από τους στίχους του, όπου γράφει τα εξής:

«Ό, τι αγαπώ γεννιέται αδιάκοπα

Ό, τι αγαπώ βρίσκεται στην αρχή του πάντα».

(Οδυσσέα Ελύτη, Ήλιος ο Πρώτος, 1943, III)

Στα λόγια του ποιητή η αγάπη φαίνεται να είναι πράγμα ατελεύτητο. Γεννιέται από την αρχή χωρίς σταματημό, αλλά βρίσκεται πάντα στην αρχή του. Έτσι η αγάπη αποδειχεται από τον ποιητή παράδοξη και παράλογη. Εδώ, όμως, το ρήμα αγαπώ πρέπει να διατηρήσει όλο το βάρος του και να ειπωθεί καθαρό έτσι όπως προέκυψε μετά την ποιητική θεραπεία. Εκεί που οι λέξεις βρίσκουν το πραγματικό βάρος τους, αρχινά να μαρτυρείται με απλότητα η αλήθεια.

Το «πάντα», τελευταία λέξη στον στίχο του Ελύτη, συναντά το «αεί» στα λόγια του Ιωάννη Σιναΐτη που ακολουθούν:

«Ο όντως ερών αεί το του φιλουμένου πρόσωπον φαντάζεται και τούτο ένδον ενηδόνως περιπτύσσεται ο τοιούτος» [Εκείνος που είναι πραγματικά ερωτευμένος συνεχώς σκέπτεται το πρόσωπο που αγαπά κι εκείνο μέσα στην αγκαλιά του γεμάτο ηδονή βρίσκεται. (Ιωάννη Σιναΐτη, Κλίμαξ, PG 88, 1156C)

Ο Άγιος Ιωάννης με λέξεις που πολλούς θα σκανδάλιζαν, περιγράφει τα σημάδια του πραγματικού έρωτα. Ένας ποιητής που οσμίζεται το άρωμα του χριστιανισμού στο περιρρέον κλίμα, όπου ζει, και ένας ασκητής της χριστιανοσύνης φαίνεται να βρίσκονται σε συμφωνία. Καρπός της συμφωνίας τους η περιγραφή της αγάπης ως πράγματος που χαρακτηρίζεται από μια αέναη πορεία κοινωνίας με το έτερον.

Ως εδώ καλά και ωραία, θα πει κανείς. Λόγια όμορφα αυτά που είπαν και ο ποιητής και ο ασκητής. Δε μοιάζουν όμως ιδανικά; Στην πραγματικότητα η αγάπη ηττάται πολλές φορές από πλήξη και κούραση και, χωρίς άλλο, συχνά σταματάει. Πώς γίνεται όμως να σταματάει η ομορφιά ενός μυστηρίου δηλαδή της αγάπης; Του έρωτα τη θέση να παίρνει η ανία και η αίσθηση ενός τέλματος;

Πολλές απαντήσεις θα μπορούσαν κοινωνιολόγοι και ψυχολόγοι να δώσουν στις προηγούμενες ερωτήσεις. Τέτοιες αγωνίες θα μπορούσε όμως να φωτίσει και η παράδοση της Εκκλησίας αν ειπωθεί ως αθέριη αλλά και ζώσα.

Καταρχήν πρέπει να ειπωθεί πως, αν η Εκκλησία και η Θεολογία προβάλλουν την Ευχαριστία και την ευχαριστιακή στάση του ανθρώπου για όλα όσα ως χάρη λαμβάνει, μέσα στην Ευχαριστία θα πρέπει να ανήκει και κάθε λόγος που αφορά τις σχέσεις των ανθρώπων. Ό,τι λοιπόν πρωτίστως χαρακτηρίζει τον ευχαριστιακό άνθρωπο, τον άνθρωπο που ευγνωμονεί για όσα λαμβάνει τον Θεό ή τους ανθρώπους, είναι ότι δεν μπορεί να θεωρήσει τίποτα ως δεδομένο. Όλα είναι χάρη, δώρα της αγάπης του Θεού και των ανθρώπων, που προσφέρουν κάτι από τον εαυτό τους ή τον εαυτό τους τον ίδιο.

Ωστόσο, η σύγχρονη εποχή, η οποία περιγράφει τα πράγματα και τα χαρακτηρίζει με βάση ιδιότητές τους, τη διάρκεια ζωής και την απόδοση που μπορούν να έχουν και που κάνει τον άνθρωπο να θέλει παραπάνω πριν

προλάβει να απολαύσει αυτά που έχει, δεν ευνοεί την άνθιση της ευχαριστίας. Οι άνθρωποι με τους οποίους κανείς σχετίζεται στην αρχή αγαπητικά, ακόμα και αυτοί οι ερωτικοί σύντροφοι, γίνονται πολλές φορές προϊόντα με ημερομηνία λήξης, γιατί έγιναν δεδομένα. Ο άνθρωπος έμαθε να βλέπει τον άλλο άνθρωπο σαν αγαθό, να το χαρακτηρίζει και να το ορίζει, να θεωρεί ότι το κατέχει μετά από κάποιο καιρό και τελικά έχοντας τέτοιες απάτες, να κλείνει τους δρόμους της διαρκούς κοινωνίας και να αποκλείει την έκπληξη, βιώνοντας έτσι την πλήξη. Κι εδώ θυμάται κανείς τον Άγιο Κύριλλο της Αλεξάνδρειας που τόσο αποκαλυπτικά θα πει πως η πτώση ήταν για τους πρωτοπλάστους η απώλεια της έκπληξης.¹² Προεκτείνοντας τα λόγια του θα 'λεγε κανείς πως και κάθε πτώση της αγάπης είναι απώλεια της έκπληξης.

Έτσι, αυτό που οφείλει η θεολογία εμφατικά να τονίζει, είναι πως ο άνθρωπος με τον οποίο κανείς αγαπητικά συνδέεται, δεν μπορεί ποτέ να αποκτηθεί και να κατακτηθεί και δεν εξαγοράζεται με τίποτα η κτήση του. Κι αυτό γιατί ο άνθρωπος ως μυστηριώδες δημιούργημα του Θεού αποκαλύπτεται και κοινωνείται με την άρνηση του εγωκεντρισμού, χωρίς να εξαντλείται ή να καταναλίσκεται μετά από κάποιο χρόνο.

Ο τρόπος της ερωτικής κοινωνίας ανθρώπου και Θεού, όπως τον φανερώνει η μυστική εμπειρία του Χριστιανισμού, αποτελεί δείκτη της πραγματικής ερωτικής κοινωνίας και μεταξύ των ανθρώπων. Όπως και αντίστροφα, οι *όντως ερώντες*, χρησιμοποιούνται από τους Πατέρες της Εκκλησίας, ως παραδείγματα, προκειμένου να περιγραφεί ο έρωτας του ανθρώπου για τον Θεό. Έτσι, είτε ομιλεί κανείς για θείο, είτε για ανθρώπινο έρωτα, συμβαίνει να λέει όμοια πράγματα. Ενδεικτικό παράδειγμα αυτής της αλήθειας είναι τα σχόλια στη ζωή του Γέροντος Σωφρονίου του Έσσεξ, που θα μπορούσαν σε επίπεδο ανθρωπολογικό να αφορούν τον έρωτα στη διαφυλική σχέση:

«Η ζωή του [...] θυμίζει [...] την περιγραφή [...] για την προσπάθεια ανακάλυψης της Αμερικής [...]. Ευτυχία, [...] απελπισία [...], κατάκτηση, αποτελούν λέξεις κλειδιά αποκωδικοποίησης μιας [...] αλήθειας. Για τους περισσότερους η ευτυχία ταυτίζεται με την ανακάλυψη [...] μάλλον δεν είναι [...] έτσι για τον πατέρα Σωφρόνιο. Η ανακάλυψη του προσώπου δεν αποτελεί αυτοσκοπό [...] Η σχέση Θεού και ανθρώπου δεν είναι ωφελμιστική, αλλά ερωτική [...] Έτσι αίρονται κάθε είδους μικροσκοπικοί και μικροεπιδιώξεις που εκφράζονται μέσα από προσπάθειες ανακάλυψης για την ανακάλυψη και την τελική κατάκτηση δίκην αντικειμένου. Σε μια τέτοια διαδικασία η ανακάλυψη δεν έχει τέλος [...] κινδυνεύει από την απώλεια της εκπλήξεως και τη δημιουργία απολύτων πεποητήσεων. Αντίθετα η στάση της συνεχούς εκπλήξεως [...] φανερώνεται με τη διάθεση [...] να δεχθεί *Αυτόν ως θεμελιώδη αλήθεια*, ανεξάρτητα από το γεγονός αν αυτή η οντολογική αλήθεια συμπίπτει ή όχι με τις ιδέες που έχει ο άνθρωπος γ' αυτήν την *Αλήθεια*».¹³

Η σχέση στον έρωτα αποδειχνεται λοιπόν όμοια: Δεν υπάρχει καμμία τελική κατάκτηση, μα η έμπονη ανακάλυψη-αφορμή της ομορφιάς, βρίσκεται στην αρχή της πάντα. Υπό αυτές τις προϋποθέσεις ο χαρακτήρας αυτής της ανακάλυψης-αποκάλυψης, είναι χωρίς αμβολία ασκητικός. Ως τέτοιος προϋποθέτει την αμοιβαία ανοικτότητα των ανθρώπων. Μονόπλευρη ανοικτότητα δεν μπορεί να οδηγεί στο ποθούμενον. Όμοια και ο Θεός στέκεται «*επί την θύραν και κρούει*» (Αποκ. 1, 13) όντας ανοικτός να δωρήσει την αγάπη του. Όσο όμως ο άν-

θρῶπος έχει την πόρτα κλειστή ή ίσως ακόμα και μισάνοικτη, αρνούμενος να δεχθεί την έμπονη αλλοίωση του θείου έρωτα, τα αγαθά της θείας αγάπης δύσκολα καρποφορούν. Σε κάθε περίπτωση, απέναντι στον ασκητικό τρόπο της αγάπης στέκει η παραίτηση, ο ενστερνισμός ενός ιδεαλισμού (που φέρνει την εύκολη απογοήτευση) ή ο συναισθηματισμός, που παραλύει τις δυνάμεις για το ταξίδι, για την ανακάλυψη της κρυμμένης ομορφιάς.

Αυτονόητα, η ευχαριστία και η ευγνωμοσύνη, για την παρουσία του άλλου προσώπου, ως δωρεάς του Θεού, που συγχρόνως είναι καρπός αυτοπροσφοράς του ανθρώπου, περνάει από τα μονοπάτια του πόνου,¹⁴ της αγωνίας, της ανασφάλειας, της πάλης με τον εγωισμό και τον ναρκισσισμό,¹⁵ τα μονοπάτια δηλαδή της ασκητικότητας.

Ρωμαλέα, δυναμικά, αληθινά ή με μια λέξη προφητικά τα επόμενα λόγια ενός άλλου σύγχρονου ποιητή και πεζογράφου, του Νίκου Γαβριήλ Πεντζίκη. Το τέκνο της Θεσσαλονίκης αποκρυσταλλώνει ίσως όλα, όσα μέχρι στιγμής έγινε προσπάθεια να ειπωθούν για τον έρωτα:

«Η ομορφιά του πραγματικού, μονάχα σε όσους το υπομένουν αποκαλύπτεται. Ομορφιά δεν είναι ο έρωτας του προικισμένου προσώπου· είναι η εγκαρτέρηση δίπλα, κοντά σ' αυτό που δεν είσαι». (Νίκου Γαβριήλ Πεντζίκη, Μητέρα Θεσσαλονίκη, (Αθήνα: Κέδρος), (1999), σ. 131.

Έρωτας και ομορφιά συμπλέκονται στα λόγια του Πεντζίκη. Στην πρώτη πρόταση του πεζογράφου, όπου εμφανίζεται πιο γενικός εκφράζοντας αλήθεια καθολική, η ομορφιά του πραγματικού, κάθε πραγματικού¹⁶ γνωρίζεται μόνο σε όσους το υπομένουν. Το πραγματικό για τον Πεντζίκη, όπως και για την ασκητική παράδοση της Εκκλησίας, δεν είναι εύκολο και δεν είναι πάντα ευχάριστο. Γι' αυτό και χρειάζεται να το υπομείνει κάποιος για να το γευτεί. Η γεύση του απαιτεί πορεία υπομονητική που προκαλεί την αποκάλυψή του.

Στην δεύτερή του πρόταση ο Πεντζίκης συνδέει την ομορφιά με τον έρωτα, λέγοντας πως ομορφιά δεν είναι να ερωτεύεται κανείς το πρόσωπο που ομολογείται ως εξωτερικά ωραίο και χαρισματικό, γενικώς αποδεχτό και ξεχωριστό. Εδώ ο Πεντζίκης δεν πρέπει να θεωρηθεί ότι μάχεται την εξωτερική ομορφιά¹⁷ ή τον προικισμένο με φανερά ταλέντα άνθρωπο, τον «αξιαγάπητο», αλλά ότι

εντοπίζει την ομορφιά σε αυτά που υπάρχουν και δεν φαίνονται, αλλά με κόπο αποκαλύπτονται. Υπομονή και εγκαρτέρηση η αιτία της αποκάλυψης της ομορφιάς για τον πεζογράφο. Αυτά, για τον άνθρωπο που είναι εκτεθειμένος στην έκπληξη για να κοινωνήσει με το διαφορετικό, λειτουργούν την διαρκώς νέα θέαση αυτών, που δεν χαρακτηρίζουν τον ερώντα αλλά το ερώμενον. Συγχρόνως, οι άνθρωποι που αγαπιούνται μέσα από αυτή την αποκάλυψη -την ομορφιά που καρποφόρησε η διάθεση για συνεχή άσκηση- δεν ανακαλύπτουν διαρκώς μόνο το πρόσωπο της αγάπης τους, αλλά και τον εαυτό τους τον ίδιο, που ίσως πρόλαβαν να ορίσουν και να περιορίσουν.

Στα πλαίσιο ενός ρεαλισμού πρέπει εδώ να ειπωθεί και κάτι άλλο: Στην πορεία για κοινωνία με την ομορφιά του πραγματικού αποκαλύπτεται ενδεχομένως και ασχήμια που φέρνει πρόσκαιρη απογοήτευση. Η αγάπη, ωστόσο, που τρέφεται από την υπομονή, δεν εκπίπτει (Κορ. Α 13, 8), αλλά προχωράει σε νέες θεάσεις ομορφιάς, μένοντας πιστή δίπλα, κοντά, πραγματικά κοντά, σ' αυτό που δεν είναι ο εαυτός της.

Αυτή η ασκητική πορεία καταλήγει φυσικά στην Ευχαριστία και η αγάπη μεταξύ των ανθρώπων στην έσχατη αγάπη, την αγάπη του Θεού. Η ερωτική αγάπη δεν κλείνεται στον εαυτό της, αλλά οδηγείται στην προς τον Θεό αναφορά. Έτσι δραπετεύει ο έρωτας από τον κίνδυνο της ειδωλοποίησής του, που δείχνει τον άνθρωπο ανάξιο στα μάτια του Θεού (Μτθ. 10, 37).

Η χαρά του διαφυλικού έρωτα είναι καρπός περιπέτειας ερωτικής, περιπέτειας για τη γέυση των δωρεών της αγάπης, που ανοίγεται στον Θεό και στον κόσμο. Το άλλο πρόσωπο ως μυστήριο που μετέχεται ατελεύτητα, μέσω υπομονής και δοκιμασίας, φανερώνει ομορφιά που κρατάει ζωντανή την αγάπη. Έτσι ο έρωτας γεννιέται αδιάκοπα μα βρίσκεται και στην αρχή του πάντα. Σε μια τέτοια περιπέτεια, που στην καρδιά της ζει η ασκητική της χριστιανικής παράδοσης, η έκπληξη κλείνει τον δρόμο στην πλήξη, που την καταργεί η αποκάλυψη της ομορφιάς, ομορφιάς που οδηγεί σε ευχαριστιακή ευγνωμοσύνη και δείχνει το πρόσωπο της αγάπης ως διαρκή χάρη, ως δώρο Θεού. Έτσι στην περιπέτεια της αγάπης, όπως την ζωγραφίζουν άγιοι και ποιητές, τίποτα δεν γί-

Αυτό που οφείλει η θεολογία εμφατικά να τονίζει είναι πως ο άνθρωπος με τον οποίο κανείς αγαπητικά συνδέεται, δεν μπορεί ποτέ να αποκτηθεί και να κατακτηθεί

νεται δεδομένο, γιατί δεν μπορεί να περιγραφεί και να καθοριστεί μια για πάντα. Στην αυτοπροσφορά και στην αυτοπαράδοση η δωρεά της αγάπης δεν σταματάει, δεν είναι ο έρωτας αγαθό με ημερομηνία λήξης, δεν είναι κάτι τέτοιο το πρόσωπο της αγάπης. Με μια τέτοια θέση του ο έρωτας, η αγάπη, δύσκολα πεθαίνει και δύσκολα σταματάει.

Σημειώσεις Τέλους

1. Βλ. Οδός Πανός, Απρίλιος 2004, σ. 61.

2. Ibid.

3. Κάτι τέτοιο θα μπορούσαν να υπονοούν και τα παρακάτω λόγια του Χατζιδάκι: «[...] μου έγινε αντιληπτό πως ο αρχαίος έρωτας δεν έχει τόση αξία στον καιρό μας δίχως αυτό το ανομολόγητο αίσθημα αμαρτίας και ενοχής που μας παρέχει η βυζαντινή θρησκευτική κληρονομιά μας». Διαβάζω, Τεύχος 430, Ιούνιος 2002, σ. 88.

4. Αυτό συμπεραίνει κανείς αν λάβει υπ' όψιν, ότι ο Χατζιδάκις γεννήθηκε το 1925. Βλ. Οδός Πανός, Απρίλιος 2004, σ. 84.

5. Η θέση αυτή αφορά την πατερική γραμματεία και την εν γένει θεολογική παράδοση της Εκκλησίας. Αφορά το εκστατικό άνοιγμα που κάνουν Θεός και άνθρωπος προς τον Θεό και προς τους ανθρώπους, Συνεπώς ισχύει και για τον θείο και για τον ανθρώπινο έρωτα. Βλ. Νίκος Ματσούκας, Ο ΣΑΤΑΝΑΣ, (Θεσσαλονίκη: Π. Πουρναράς), (1999), σ. 167, πρβλ. του ιδίου, ΔΟΓΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΛΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ Β, ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΠΙΣΤΗΣ ΣΕ ΑΝΤΙΠΑΡΑΒΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΧΡΙΣΙΑΝΟΣΥΝΗ, (Θεσσαλονίκη: Π. ΠΟΥΡΝΑΡΑΣ) (1999), σ. 517. Την ταύτιση ή συνανυμία των όρων ομολογούν τα πιο κάτω αποσπάσματα της πατερικής γραμματείας που αναφέρονται στον Θεό: «Το θείον οι θεολόγοι πότε μεν έρωτα πότε δέ αγάπην, πότε εραστόν και αγαπητόν καλοῦσιν. Όθεν, ως μεν έρωσ υπάρχον και αγάπη, κινείται, ως δέ εραστόν και αγαπητόν κινεί προς εαυτό πάντα τα έρωτος και αγάπης δεκτικά», Μάξιμου Ομολογητή, Κεφάλαια διάφορα θεολογικά τε και οικονομικά PG 90, 1384BC. Πρβλ. Διονυσίου Αρεοπαγίτου, Περί Θείων Ονομάτων 4, 14 PG 3,712: «Τί δε όλως οι θεολόγοι βουλόμενοι, πότε μεν έρωτα και αγάπην αυτόν φασι, πότε δε εραστόν και αγαπητόν; του μέν γάρ αίτιος, και ώσπερ προβολεύς, και απογεννήτωρ· το δέ αυτός εστί».

6. Στο παρόν κείμενο επιλέγεται ο όρος διαφυλικός αντί του όρου ετεροφυλικός. Επίσης ο όρος αυτός χρησιμοποιείται στο βιβλίο του Σταύρου Φωτίου, Άνδρας και Γυναίκα: Ο άνθρωπος, Ένα μάθημα δι-αφυλικής αγωγής, εκδ. Ακρίτας 2006, (γ' έκδοση).

7. Βλ. Εφ. 5, 22-33 κυρίως.

8. Βλ. Κορ. Α, 7-4

9. Βλ. Εφ. 5, 32

10. Βλ. ενδεικτικά Γ. Μαντζαρίδης, ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ, (Θεσσαλονίκη: Π. Πουρναράς), (1991), σ. 298-299.

11. Βλ. ενδεικτικά Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης, ΟΜΙΛΗΜΑΤΑ, (Αθήνα: Ακρίτας), (1992), σ. 211.

12. Βλ. Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Υπέρ της των Χριστιανών ευαγούς θρησκείας προς τα του εν αθέοις Ιουλιανού*, 3, PG 76, 629B.

13. Χρυσόστομος Σταμούλης, ΚΑΛΛΟΣ ΤΟ ΑΓΙΟΝ, (Αθήνα: Ακρίτας), (2004), σ. 272 και 273.

14. Έτσι αποδίδουν την πραγματικότητα της αγάπης πολλά από τα ελληνικά τραγούδια, εκλεκτά δείγματα του λαϊκού πολιτισμού. Βλ. επίσης τους στίχους του τραγουδιού «Δυο-δυο», του Δημήτρη Χριστοδούλου: «Δυο, δυο, δυο/Στο Θεό και στη ζωή/Στη χαρά και στην πληγή/Στο χιονιά και στη βροχή/Δυο, δυο, δυο/ Να 'ρθει ο πόνος να μας βρει».

15. Μια γλαφυρότατη περιγραφή του αντιερωτικού ναρκισσισμού βρίσκει κανείς στα λόγια ενός των ηρώων του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη στα Ρόδινα Ακρογιαλία: «Να είσαι βέβαιος, αν μπορούσε ο άνθρωπος ν' αγκαλιάσει τον εαυτόν του εις το νερόν ή εις την ξηράν, εις τα όνειρα ή εις τα ξυπνητά του, θα εγένετο Νάρκισσος, και θα ηρκείτο εις τούτο μόνον. Αλλά δεν κατορθώνει να γίνει Νάρκισσος, και ως να πάσχει από την ψώραν του Ιώβ αισθάνεται την ανάγκην προστριβής». Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, «Τα ρόδινα ακρογιαλία», ΑΠΑΝΤΑ, (Αθήνα: Εκδόσεις Δόμος), (Τόμος Δ', 1998), σ. 242.

16. Το απόσπασμα που παρατίθεται από το ΜΗΤΕΡΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ του Νίκου Γαβριήλ Πεντζίκη δίνει το πλαίσιο κοινωνίας με την κάθε είδους ετερότητα. Το εν λόγω απόσπασμα βρίσκεται σε κείμενο του για την Θεσσαλονίκη, συνεπώς αναφέρεται στην σχέση με μια κοσμική ετερότητα. Την ίδια στιγμή υπονοούνται και οι ανθρώπινες ετερότητες που συναντώνται στις διαπροσωπικές-αγαπητικές σχέσεις, όπως π.χ η φιλία, οι σχέσεις των γονέων και παιδιών ή η σχέση δασκάλου και μαθητή. Οι προτάσεις που προκύπτουν σε ολόκληρο το παρόν κείμενο θα μπορούσαν να αφορούν και αυτές τις σχέσεις, ως ερωτικές ή αγαπητικές πραγματικότητες.

17. Βλ. ενδεικτικά Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκη, ΟΜΙΛΗΜΑΤΑ, (Αθήνα: Ακρίτας), (1992), σ. 50 και 51.